

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ СТВОРЕННЯ АГРАРНИХ ХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

THE LEGAL REGULATION OF THE PROCEDURE OF AGRICULTURAL HOLDINGS CREATION IN UKRAINE

Самаріна С.В., студентка міжнародно-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується питання нормативного регулювання процесу створення аграрних холдингових компаній в Україні. Особлива увага приділяється вимогам до організаційно-правової форми, закріпленим у законодавстві, для такої юридичної особи, як агрохолдинг. Розкривається проблема відсутності спеціального нормативно-правового акта, в якому було б детально визначено поетапний порядок утворення агрохолдингових компаній та відображено вимоги до таких суб'єктів господарювання у зв'язку з особливостями ведення ними сільськогосподарської діяльності.

Ключові слова: агрохолдинг, сектор економіки, об'єднання підприємств, сільськогосподарська діяльність, організаційно-правова форма, засновницький договір, землі сільськогосподарського призначення.

В статье исследуется вопрос нормативного регулирования процесса создания аграрных холдинговых компаний в Украине. Особое внимание уделяется требованиям к организационно-правовой форме, закрепленным на законодательном уровне, такого юридического лица, как агрохолдинг. Раскрывается проблема отсутствия специального нормативно-правового акта, в котором был бы детально регламентирован поэтапный порядок создания агрохолдинговых компаний и отображены требования к таким субъектам в связи с особенностями ведения ими сельскохозяйственной деятельности.

Ключевые слова: агрохолдинг, сектор экономики, объединение предприятий, организационно-правовая форма, учредительный договор, земли сельскохозяйственного назначения.

The article deals with the issue of the legal regulation of the agricultural holding creation in Ukraine. It also describes what the agroholding is and tells about its advantages.

The main purpose of the article is to study the process of the agrarian holding companies establishment in Ukraine, the legislative acts which regulate that topic, and the disclosure of the features of the process through a finding out discrepancy and conflicts in the legislation.

The article gives a detailed analysis of the general law rules that explain all processes of the creation of holdings step-by-step. However, it's also about the lack of the information and the exact standards in this sphere.

Much attention is given to the requirements for the legal form of agricultural holdings which is contained in Ukrainian legislation. The main problem is the absence of the special legal act that can regulate the whole procedure of the formation of agroholding companies.

In the article the author considers that the compulsory condition of the agroholding creation is the availability of the agricultural land. Now the enlargement of amount of land by agroholdings is a really serious problem. And unfortunately, there is no solution in the legislation for the time being.

There are also some general points about the legal registration of the agroholding as the incorporated person. The author compares a few editions of the law which handles this operation.

In the end, the article concludes the reasoning of the necessity of the passage of specific laws that will contain norms about the agroholding creation.

Key words: agroholding, economic sector, enterprise association, agricultural activity, legal form, article of association, agricultural land.

Лейтмотивом сучасності в процесах світової економіки є дивергенція, тобто зростання відмінностей у темпах економічного розвитку країн, наслідком якого є економічні та фінансові потрясіння, які зачіпають так чи інакше всю світову спільноту. З метою запобігання руйнівним впливам такого явища багатьма країнами застосовується комплекс заходів для попередження або подолання негативних тенденцій розвитку національних економік. Так, нині визначальним трендом стабілізації економік багатьох країн є стимулювання тих галузей, що є найбільш динамічними та прибутковими.

Для України, яка простирається на 603 кв. км на території Європи, має помірні кліматичні умови та багата на родючі чорноземи, що неабияк підходять для обробітку та ведення сільського господарства, цілком логічно є орієнтація саме на стимулювання та підтримку аграрного сектора економіки.

У реформуванні української економіки із часів перебудови аграрна галузь взяла на себе роль творця базису нової системи господарювання. Аграрно-промисловий комплекс є одним із головних драйверів економіки України та провідним експортером. Так, відповідно до концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектора економіки на період до 2021 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р, агропромисловий комплекс створює приблизно 12% валової доданої вартості держави, є одним з осно-

вних бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить в середньому 12%, а в товарній структурі експорту – понад третину [4].

Ринкові економічні трансформації, що відбулися в процесі реформування аграрної галузі України, супроводжуються створенням великих аграрних компаній, аграрних холдингів також. Їхня діяльність набула значної ваги щодо адаптації аграрно-промислового виробництва до мінливої світової економіки, підвищення конкурентоспроможності та нарощування експортного потенціалу аграрної галузі, продовольчого забезпечення країни [5, с. 46].

Метою статті є дослідження правового регулювання створення аграрних холдингових компаній в Україні, нормативно-правових актів, що регламентують дане питання, та розкриття особливостей цього процесу через детальне з'ясування неузгодженостей та колізій у законодавстві.

Досвід закордонних країн свідчить про те, що наявність вертикально інтегрованої групи промислових підприємств, що пов'язані технологічним ланцюгом (сировина – перероблення – товарна продукція), за високого рівня концентрації земельного ресурсу детермінується як агрохолдинги (наприклад, Archer Daniels Midland, Bungs, Wilmar International, Tyson Foods, Adecoagro) [6, с. 97].

Агрохолдингом називається договірне об'єднання материнської агрохолдингової компанії – публічного сільськогосподарського акціонерного товариства, що у влас-

ності має контрольний пакет акцій (часток, паїв) інших сільськогосподарських підприємств, і дочірніх (корпоративних) сільськогосподарських підприємств, якими на постійній основі здійснюється господарська діяльність у сфері виробництва та перероблення сільськогосподарської продукції. Значними перевагами такої організаційно-правової форми ведення сільського господарства є реальне поєднання між собою сільськогосподарського, агропереробного виробництва і торгівлі виготовленою продукцією; можливість активного залучення іноземного капіталу через випуск та розміщення акцій на фондових біржах за кордоном; можливість застосовувати сучасну техніку та новітні технології завдяки великомасштабності виробництва та перероблення продукції, результатом чого є підвищення загальної ефективності виробництва.

Українські агрохолдинги почали формуватися здебільшого завдяки диверсифікації – переливу капіталу (інвестицій) із високоприбуткових галузей промисловості, як-от нафтогазова та металургійна, до сільського господарства (наприклад, Шахта ім. Засядька, ММК ім. Ілліча, ДП «Нафком-Агро», «Миронівський хлібпродукт», «Астарта-Київ», «Укрзернопром» та ін.) [6, с. 99]. Це зумовлено насамперед тим, що головна компанія з іншої галузі промисловості, що не належить до єдиного технологічного процесу, є основним засобом для залучення холдингом дешевих ресурсів та значних інвестицій.

Незважаючи на значну поширеність агрохолдингів в Україні, наше законодавство сьогодні не містить спеціальних положень, які б визначали засади створення саме цих структур. Тому для розуміння принципів та норм, якими безпосередньо регулюється дане питання, необхідно проаналізувати загальні положення щодо створення холдингових компаній в Україні.

Так, нормативною базою створення і функціонування холдингів в Україні є Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (далі – ГК України), закони України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528-IV, «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514-VI. Процесуальні моменти реєстрації холдингових компаній в Україні регулює Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. № 755-IV.

Початковим етапом створення будь-якого суб'єкта господарювання, агрохолдингу також, є обрання організаційно-правової форми для майбутньої юридичної особи. Варто зазначити, що ГК України в ч. 5 ст. 126 закріплює, що холдинговою компанією є саме публічне акціонерне товариство. Законодавець звужив перелік можливих організаційно-правових форм холдингової компанії лише до однієї. Цікаво, що попередня редакція ГК України не містила таких обмежень. Тому таку зміну в певному аспекті можна вважати необгрунтованою. Підтвердження цьому слугує той факт, що сьогодні існують агрохолдинги і в інших організаційно-правових формах, наприклад: ТОВ «Мрія», ТОВ «Українські аграрні інвестиції», ТОВ «Лотуреагро» та інші [7, с. 55]. У зв'язку із цим постає низка питань стосовно подальшої долі таких агрохолдингових компаній: чи можуть вони і далі існувати; чи необхідно вносити зміни до їхніх статутних документів щодо перетворення їхньої організаційно-правової форми; чи потрібно ліквідувати такі суб'єкти господарювання або просто здійснити реєстрацію їх як акціонерних товариств?

Крім того, правова регламентація способів створення холдингових компаній в Україні також має низку проблемних питань. Так, згідно із ч. 1 ст. 3 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», холдингові компанії можуть утворюватися двома шляхами: а) органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання в статутному капіталі

холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв); б) іншими суб'єктами на договірних засадах [2]. Варто наголосити на тому, що чинна редакція цього Закону вже не має положення, яке в ч. 3 ст. 3 встановлювало, що холдинговими компаніями є лише організації, створені згідно із цим Законом. Тому можна вважати, що нині суб'єктам господарювання дана самостійність під час створення агрохолдингових компаній, адже 2015 р. імперативна норма, зазначена вище, видалена із Закону.

Дослідники зазначають, що законодавством також не закріплено вимог до суб'єктів, які можуть створювати холдингові компанії. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», рішення про утворення холдингової компанії ухвалюється власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) та оформлюється відповідним договором. Тобто суб'єктом створення холдингової компанії може бути як фізична особа, так і фізична особа-підприємець чи юридична особа, яка володіє холдинговими пакетами акцій не менше ніж двох корпоративних підприємств [8, с. 131].

Окремо варто звернути увагу на те, що для створення агрохолдингу власники не менше ніж двох корпоративних пакетів акцій повинні чітко та зрозуміло виразити своє волевиявлення та закріпити його в договірній формі. У законодавстві не визначено жодних нормативних вимог щодо форми та змісту такого договору, тому на практиці складно визначитися з його правовою природою й істотними умовами. Думки науковців щодо правової природи такого договору схожі. Так, О. Никифоров дотримується позиції, що йдеться про засновницький договір про створення холдингової компанії в розумінні ч. 3 ст. 57 ГК України, яка встановлює вимоги до засновницького договору, однак з урахуванням правового статусу холдингової компанії [9, с. 81]. Якщо вважати, що договірною формою виразу волевиявлення засновників агрохолдингу є засновницький договір, то постає питання, як бути, якщо засновник лише один. Адже Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає можливість створення акціонерного товариства – юридичної особи з організаційно-правовою формою, що визначена законодавством для холдингових компаній – однією особою. Тому незрозуміло, чи необхідно такій особі окремо укладати якийсь засновницький документ, чи достатньо буде для подальшого функціонування такого суб'єкта господарювання лише ухвалити статут, який і є установчим документом акціонерного товариства. На жаль, дане питання законодавством України поки неврегульовано.

Звичайно, обов'язковою умовою ведення агробізнесу є наявність у володінні та можливість використовувати землі сільськогосподарського призначення. Відповідно до п. 14 Перехідних положень Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III (далі – ЗК України), формування статутного капіталу господарських товариств шляхом внесення прав на земельну частку (пай) до 1 січня 2019 р. та ухвалення закону про обіг земель забороняється [1]. Отже, права на земельну ділянку не можуть бути складником статутного фонду будь-якого суб'єкта господарювання, агрохолдингової компанії також. В агрохолдингів є лише один дієвий вихід із ситуації – укладання договорів оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення здебільшого з мешканцями сіл.

Масове захоплення агрохолдингами великих масивів земель сільськогосподарського призначення шляхом укладання договорів оренди занепокоює науковців через можливість набуття ними монопольного становища на ринку земель та ущемлення інтересів інших організаційних форм ведення сільськогосподарської діяльності. Виходом із наведеної ситуації є встановлення законодавчих обмежень щодо розміру орендованих земель сільськогосподарського призначення [8, с. 132].

Як вже було зазначено, реєстрація агрохолдингу здійснюється на підставі Закону України «Про державну

реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. До даного Закону відсилає ч. 4 ст. 3 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», де передбачено, що холдингова компанія набуває статусу юридичної особи з дати державної реєстрації її створення в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [3]. У попередній редакції Закону України «Про холдингові компанії в Україні» також зазначалося, що є Державний реєстр холдингових компаній України, який є невід'ємною частиною Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, і що порядок реєстрації холдингових компаній в Україні регулюється Кабінетом Міністрів України. Однак досі Кабінетом Міністрів України не ухвалено жодного нормативно-правового акта, який би регулював порядок державної реєстрації не тільки агрохолдингових, а й просто холдингових компаній в Україні. Окремо врегульовано лише порядок утворення державних холдингових компаній у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку утворення державної холдингової компанії» від 22 серпня 2012 р. № 773. Тому зрозумілим є той факт, що Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень із державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 26 листопада 2015 р. № 835-VIII виключено дане положення. Також необхідно наголосити на тому, що Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» визначає загальний порядок реєстрації холдинго-

вих компаній як для юридичних осіб. Лише в ч. 6 ст. 16 цього Закону зазначено, що законами можуть бути встановлені особливості найменування холдингових компаній [3]. До спеціальних законів або підзаконних актів дана норма не відсилає.

Зважаючи на вищезазначене, можна зробити такі **висновки**. Аграрні холдингові компанії в Україні створюються і функціонують на основі загальних положень законодавства, передбачених ГК України, законами України «Про холдингові компанії в Україні», «Про акціонерні товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють створення недержавних агрохолдингів, українське законодавство не містить. Вимоги до суб'єктів, які мають право створювати агрохолдингові компанії, не визначено, як і не враховано той факт, що агрохолдинг як різновид акціонерного товариства може створювати лише одна особа, яка самотійно не має можливості укласти засновницький договір. Також занепокоює можливість захоплення агрохолдингами більшості земель сільськогосподарського призначення та витіснення з галузі дрібних сільськогосподарських товаровиробників. Незважаючи на встановлений мораторій на відчуження земельних ділянок власниками, є загроза масового заволодіння землею агрохолдингами на підставі договорів оренди, що повинно наштовхнути законодавця на встановлення обмежень щодо розміру орендованих земель сільськогосподарського призначення одним суб'єктом господарювання та, у разі скасування мораторію, на подальше внесення таких земель до статутного фонду агрохолдингів. Отже, процедура створення аграрних холдингових компаній в Україні потребує уточнень, усунення суперечностей і налаштування на сучасні реалії й економічні процеси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
2. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
4. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 р.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-p>.
5. Шевченко І. Фінансові відносини агрохолдингів України. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Право, 2011. № 17. С. 44–48.
6. Дідус С. Агрохолдинги в Україні: особливості становлення та розвитку. Економіка АПК. 2011. № 12. С. 30–35.
7. Бунець Н. Організаційні засади створення агрохолдингів. Харків: ВД «Інжек», 2006. С. 52–59.
8. Іващенко Д. Правові аспекти створення агрохолдингу. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Т. 25 (64). 2014. № 1. С. 130–133.
9. Никифоров О. Способи утворення холдингових компаній в Україні. Економіка и право. 2010. № 3. С. 80–83.